

ДО ПИТАННЯ ДЕРЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сергійко О. В.,

науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджено теоретичні і практичні проблеми побудови дієвих механізмів дерегулювання підприємницької діяльності. Визначено рівні та напрями розвитку системи державного дерегулювання господарської діяльності в сучасних умовах розвитку.

Ключові слова: підприємницька діяльність, регулювання та дерегулювання, рівні дерегулювання, напрями дерегулювання підприємницької діяльності.

Забезпечення сталого економічного зростання є важливим завданням державної економічної політики, що обумовлює високу актуальність дослідження питань спрямованості державного регулювання економіки на сприяння регіональному розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішніх та зовнішніх ринках. Для забезпечення соціально-економічного розвитку держава має варіювати ступінь регулювання залежно від низки факторів, які впливають на ефективність державного втручання у різні сфери суспільних відносин, що може проявлятися як у державній політиці регулювання, так і у дерегулюванні економіки.

Роль державного регулювання, застосування ефективних інструментів державної політики в різних сферах суспільних відносин висвітлено в працях Л. Дідківської, Т. Єфименко, С. Зеленського, В. Князєва, І. Михасюка, Т. Никифорова, А. Савченко, Д. Стеченко, А. Чечиль, М. Фрідмана, С. Чистова, О. Шаптала та ін. Увагу питанням дерегулювання підприємництва приділяли такі вітчизняні та закордонні вчені: Г. Башнянін, С. Білінська-Слотило, Г. Білоус, К. Бренінг-Кауфманн, А. Булатов, О. Верховод, Є. Губін, С. Григорук, С. Жаворонков, Є. Крузе, К. Коронік, Є. Кубко, А. Кураташвілі, Ю. Кюлінг, А. Лінхард, С. Лихолат, В. Мау, Л. Мінін, Т. Пфістерер, Г. Смолин та інші.

Статтю присвячено дослідженню теоретичного підґрунтя дерегулювання та аналізу тенденцій практичної реалізації заходів, спрямованих на зменшення державного втручання в господарські відносини. Метою дослідження є теоретичне узагальнення сутності та особливостей дерегулювання підприємництва, оцінка й аналіз реформ дерегулювання в Україні та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення дієвості заходів дерегулювання підприємницької діяльності на основі законодавчого забезпечення політики дерегулювання.

Об'єктом дослідження є результати процесу реалізації політики дерегулювання. Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та прикладні аспекти обґрунтування та реалізації реформ з дерегулювання підприємництва.

В умовах глобалізації, соціальної орієнтації, прагнення України до європейської інтеграції значно зростає актуальність дослідження питань державного регулювання господарських відносин. Функціонування та розвиток економіки в сучасних умовах ставить певні перепони у задоволенні потреб учасників ринкових відносин: підприємств, споживачів, найманих працівників, регіонів, держави.

Важлива роль у створенні умов для подолання цих труднощів належить державі. На даному етапі розвитку вона виступає активним суб'єктом економіки, який здійснює певні регулятивні функції щодо всього суспільного виробництва та займається безпосереднім господарюванням. Однак надмірне державне регулювання не завжди досягає поставленої цілі – всебічного розвитку національної економіки. Як свідчить практика багатьох країн та України в тому числі, прагнення держави до всебічного контролю та високого ступеня втручання в усі сфери має не тільки позитивні тенденції, а й негативні наслідки. Для ведення господарської діяльності потрібні якісні правила, які є прозорими і можуть використовуватися всіма господарюючими суб'єктами.

В системах з прозорими й ефективними нормами регулювання підприємницької діяльності доступ до ділових можливостей меншою мірою обумовлений особистими зв'язками або спеціальними привілеями, а переважна частина господарської діяльності здійснюється у формальному секторі економіки, де вона може користуватися належним регулюванням та оподаткуванням.

На практиці можна виділити такі напрями дерегулювання: можливість подання документів на державну реєстрацію прав як у паперовій, так і електронній формі; скасування необхідності здійснювати технічну інвентаризацію при укладанні кожної угоди купівлі-продажу, даруванні та інших операціях зміни власника об'єкта нерухомості, що спрощує і скорочує процедуру реєстрації права власності; поступове скорочення рівня податкового навантаження, кількості та тривалості сплати податків; скорочення ставки податку на прибуток підприємств; зменшення кількості процедур для підключення до системи електропостачання, час та вартість такого підключення; спрощення доступу до електричної енергії шляхом оновлення процедури нових приєднань до електричних мереж; швидкі терміни вирішення боргової суперечки (30 процедур, на які витрачається близько 378

днів), що дає змогу заощадити час та можливо частково компенсувати понесені витрати; спрощена процедура вирішення неплатоспроможності; розширення кредитної інформації в приватному бюро кредитних історій; висока доступність кредитної інформації; у будівництві зменшення грошових та часових витрат у процесі отримання дозвільних документів; введення дозвільної системи з урахуванням рівня ризиків; скорочення часу, необхідного для митного оформлення та інші.

У сучасних умовах розвитку економіки України важливим є перегляд необхідності та доцільності «присутності держави» у всіх сферах життєдіяльності у тому ступені, який призводить до негативних наслідків. Важливим, на думку І. Павлішенко та О. Босик, є визначення раціонального ступеня державного втручання у підприємницьку діяльність з тим, щоб, з одного боку, забезпечити ефективне функціонування приватного сектора економіки та отримання ним високих прибутків, а з іншого – створити передумови для збалансованого росту економіки країни загалом та підвищення рівня добробуту громадян зокрема [1].

Розглядаючи державні механізми регулювання ринкових відносин, слід зазначити, що вони, з одного боку, сприяють розвитку економіки на певний період, однак, з іншого боку, поступово відстають від динаміки економічного розвитку як всередині країни, так і на міжнародному рівні [2]. Це, зокрема, підтверджується економічним законом Гудхарта (Goodhart's Law), відповідно до якого будь-яка спроба уряду контролювати економічну змінну може її спотворити настільки, що зробить цей контроль неефективним [3].

Розуміння та втілення в реальність дій з балансування між посиленням чи послабленням державного регулювання, що має враховувати низку факторів (глобалізаційні перетворення, рівень соціально-економічного розвитку країни та її регіонів, політичне становище, зовнішньоекономічні відносини, розвиток підприємництва, інвестиційно-інноваційна активність у країні, пріоритетні напрями розвитку тощо), надасть можливість вчасно та ефективно розробляти та впроваджувати заходи з державного регулювання та дерегулювання економіки, які співвідносяться різним ступенем державного втручання в економіку. Інтерес політиків та науковців до процесів дерегулювання, як до засобу покращення економічного становища в країні, обумовлений інтеграційними процесами, які характерні для сучасної України. Він виступає не тільки засобом поживлення вітчизняної економіки, а й інструментом досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку.

Соціально-економічний розвиток країни потребує інтенсифікації ділової активності суб'єктів господарювання як на внутрішніх, так і на міжнародних ринках з появою інноваційної продукції, технології, розширенням ринків, що передбачає введення необхідних правових регуляторів (законів, правил, умов, обмежень та ін.). З іншого боку, відбувається постійне відставання правової бази від прискорених процесів перетворення ринкового середовища, що вимагає лібералізації або дерегулювання економічної діяльності з метою забезпечення сталого розвитку ринку в умовах, що змінюються [4]. Задля соціально-економічного розвитку держава має варіювати ступінь регулювання залежно від безлічі факторів, які впливають на ефективність державного впливу на різні сфери, що може проявлятися як у державній політиці регулювання, так і у державній політиці дерегулювання. В таких умовах важливим є підхід до розгляду державного регулювання і дерегулювання економіки як специфічного прояву одного процесу – створення умов для стійкого і динамічного соціально-економічного розвитку країни. Різниця у цих поняттях полягає у різному ступені сили державного впливу, який досягає максимуму при жорсткій політиці державного регулювання та мінімізується через реалізацію заходів з дерегулювання економіки.

Так, на думку А. Кураташвілі [5], протиставлення дерегулювання економіки її державному регулюванню не є правильним, що підтверджують такі положення: по-перше, в умовах реального цивілізованого функціонування суспільства і держави дерегулювання економіки не може відбуватися довільно, спонтанно, тобто воно не може відбуватися без волі та цілеспрямованої діяльності держави. Економічне дерегулювання супроводжується активним правовим та організаційним втручанням державної влади в економічне життя суспільства; по-друге, дерегулювання лише на перший погляд означає нібито відмову від державного регулювання економіки. Насправді ж сам процес дерегулювання економіки в інституційно-правовому й організаційному плані забезпечується та регулюється власне державою. Вона забезпечує також подальше вільне функціонування та розвиток дерегульованої економіки в межах існуючих у суспільстві юридичних законів та інших правових актів.

Слід враховувати фактори, що впливають на необхідність зміни рівня державного регулювання від посилення регулювання до дерегулювання економіки. Розглядаючи економічну сутність дерегулювання, слід відмітити, що воно є одним із пріоритетних напрямів реформування державного управління економікою країни, сукупність заходів, спрямованих на зменшення втручання державних органів у різні сфери суспільних відносин. У політиці кожної держави існує проблема вибору між економічною ефективністю виробництва і соціальною справедливістю. Особливо гострою ця проблема є у країнах пострадянського простору. Невирішеність зазначеної проблеми спричиняє конфлікти та соціальну напруженість у суспільстві. Проте така проблема вибору може бути вирішена в межах оптимальної (з позицій критеріїв економічної ефективності та справедливості) державної регуляторної політики і

розробки стратегії гармонізації цих двох критеріїв. У даному випадку прийнятним є визначення Н. Саніахметової, що регуляторна політика розглядається як напрям державного регулювання політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та спосіб, встановлених Конституцією та законами України [6].

Маються на увазі перешкоди, пов'язані із початком господарської діяльності, доступом до основних ресурсів економічної активності; спрощення правил, пов'язаних із регулюванням господарських відносин з органами державної влади та місцевого самоврядування; забезпечення оптимальності, стабільності, гласності та відстеження результативності та за її наслідками перегляд регуляторних актів. Проте це не єдине визначення «дерегулювання».

Дослідженню процесів дерегуляції присвячено багато наукових робіт. Економічні школи та науковці наводили у своїх працях різні тлумачення даного поняття.

Дерегулювання стосується передусім прямого, або адміністративно-правового, регулювання. Державне регулювання економіки – стабільний компонент сучасної соціально орієнтованої ринкової системи, необхідна умова забезпечення процесу відтворення суспільного капіталу, що відбувається у двох вимірах: у часі та просторі, тобто в різний час здійснюється з різною інтенсивністю, поширюється на меншу чи більшу кількість господарюючих суб'єктів. У країнах з розвинутою економікою визначилися галузі (сектори), що перебувають під відносно постійним і особливо жорстким державним контролем [7]. Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямована на зменшення існуючого впливу, що здійснюється державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування, юридичного закріплення, охорони та розвитку діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва з метою виготовлення та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Різноманітність визначень поняття «дерегулювання» свідчить про складність предмета дослідження та дає змогу зробити такі висновки: основною ідеєю у визначенні «дерегулювання економіки» є повне або часткове скасування державного регулювання з метою розвитку конкуренції на ринку; що стосується поняття «дерегулювання підприємницької діяльності», то в більшості з визначень одразу ж прописані основні заходи, необхідні для цього: спрощення порядку створення (реєстрації), забезпечення пріоритетного розвитку підприємництва тощо. Дерегулювання знаходиться у прямій залежності від державного регулювання, оскільки необхідність у цьому процесі виникає саме при перевищенні рівня регулювання, прийнятного для нормального функціонування ринку. Проте питання щодо ефективного співвідношення регулювання та дерегулювання потребує більш детального розгляду; більшість визначень включає в себе необхідність спрощення/скасування певних законодавчих актів або, як варіант, прийняття нових, більш ефективних, що вказує на прямий зв'язок дерегулювання з правотворчою діяльністю.

Відсутність єдиного нормативно-закріпленого визначення поняття «дерегулювання» призводить до появи великої кількості різних трактувань, із яких не можна чітко вивести принципи поняття та зрозуміти, які саме органи мають здійснювати «дерегулювання». Таким чином, існує необхідність у розробці комплексного визначення терміна «дерегулювання», яке б включало в себе такі складові, як основна мета, рівні, на яких проходить даний процес, та органи влади, якими він має проводитися. Не менш важливим є визначення його принципів, ознак, основних напрямів та співвідношення з державним регулюванням.

Проаналізуємо різні підходи до визначення понять «державного регулювання» і «дерегулювання» та виявимо їх взаємозв'язок, що полягає у розгляді цих понять як прояву одного явища, однак різної сили втручання держави в економічні процеси.

При проведенні дерегуляції йдеться про свідому відмову держави від певних функцій, які раніше були притаманні лише для неї. Аналіз визначень поняття «дерегулювання» у різних літературних джерелах та нормативних актах надав можливість виділити й об'єкти даного процесу: економічні відносини, ринкові відносини, різні сфери суспільних відносин, підприємницьку діяльність тощо. Така класифікація об'єктів дерегулювання свідчить про багатоаспектність та різноманітність поняття та необхідність розглядання даного процесу на різних рівнях та за окремими напрямками. Слід погодитися з позицією деяких вчених про доцільність розглядання дерегулювання на різних рівнях: мікро- та макрорівнях. Так, В. Шантор вважає, що економічна сутність дерегулювання на мікрорівні – це скасування втручання держави у функціонування ринку та передбачає зменшення регулювання підприємництва з боку держави; на макрорівні – оптимізація відносин між державою і

приватними компаніями в галузі політики розподілу, фіскальної, а також структурної політик [8]. Під дерегулюванням на макрорівні розуміють процес, спрямований на зменшення присутності держави в таких сферах, як соціальна, валютна політика [9].

Зважаючи на це, слід докладно розглянути напрями дерегулювання економіки. Пропонуємо дерегуляційні заходи розглядати на трьох рівнях: 1) мікрорівень, що передбачає зменшення ступеня втручання держави у підприємницьку діяльність, спрощення процедур започаткування, ведення та припинення діяльності суб'єктів господарювання, що створює максимально ефективні умови для ведення бізнесу, конкуренції; 2) мезорівень – пов'язаний з наданням більших свобод регіональним органам влади, перерозподілом та делегуванням повноважень у сфері ініціації проектів у пріоритетних напрямках розвитку, встановленні податків, зборів, сприянні розвитку підприємництва у регіоні тощо. Деревулювання на мезорівні спрямоване на підвищення ефективності формування та використання потенціалу регіону, його фінансового самозабезпечення. На мезорівні дерегулювання ще слід розглядати у розрізі різних галузей: газова промисловість, електроенергетика, телекомунікації, транспорт, сільське господарство, харчова промисловість та громадське харчування, банківська справа і фондовий ринок, алкогольна, тютюнова промисловість, охорона здоров'я, інформаційний ринок та реклама, міжнародна торгівля, ринок праці тощо; 3) макрорівень, що передбачає зменшення присутності у таких сферах, як податкова, соціальна, бюджетна та ін. Заходи з дерегулювання на макро- та мезорівнях безпосередньо впливають на мікрорівень, на створення більш сприятливих умов підприємницької діяльності. Важливою є ідентифікація сфер застосування дерегулювання й, власне, об'єкта дерегулювання. Загальноприйнятим є «прив'язка» дерегулювання винятково до підприємницької діяльності (Г. Башнянин, Б. Райзберг, Л. Лазовсий, Е. Стародубцев та інші).

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку основними напрямками (завданнями) дерегулювання регіонального розвитку можна назвати: перерозподіл повноважень з управління регіональним розвитком на нижчі рівні ієрархії у тому випадку, якщо це більш ефективно, ніж на вищих рівнях влади; створення умов для активізації мобілізації коштів із усіх потенційно можливих джерел, що можливо при тісній і органічній взаємодії органів місцевого самоврядування із суб'єктами підприємницької діяльності.

Державне регулювання має ґрунтуватися на безперервному аналізі результатів оперативної оцінки й коригуванні впливу держави на соціально-економічні процеси залежно від внутрішніх чи зовнішніх умов розвитку країни. Деревулювання має ґрунтуватися на аналізі результатів реформ, рівні соціально- економічного розвитку країни, враховувати закордонний досвід дерегуляційних реформ та впроваджувати відповідні заходи своєчасно та в необхідному обсязі мінімальної достатності.

Держава має виконувати лише ті функції, які не може забезпечити ринок. Заходи з дерегулювання економіки необхідно застосовувати дозовано та в необхідному обсязі задля недопущення зниження ефективності державного регулювання та, відповідно, у тих сферах, де спостерігається негативний вплив державного регулювання.

Досягнення виваженого державного втручання забезпечується тим, що державі передаються лише ті економічні функції, які не можуть ефективно виконувати самі виробники та інші суб'єкти ринкових відносин оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів. Адміністративні методи макроекономічного регулювання мають гарантувати формування оптимальної відтворювальної структури.

На сучасному етапі спостерігаються два нових підходи в державному регулюванні господарської діяльності: макрорегулювання (створення максимально сприятливих умов для приватного прибуткового нагромадження капіталу), засноване на податково-бюджетному і кредитно-грошовому інструментарії, та індустріальна політика, спрямована на структурну перебудову економіки. Поширюється розвиток міждержавного регулювання, що проявляється у втручанні в господарське життя ЄС з боку Комісії Європейської співдружності, Ради Міністрів ЄС, Європейського парламенту і суду ЄС.

Основні напрями регулювання підприємницької діяльності в межах єдиного внутрішнього ринку ЄС мають стати основою для здійснення в Україні заходів з державного регулювання/ дерегулювання підприємницької діяльності. Напрями регулювання підприємницької діяльності в рамках ЄС такі: організаційно-правове регулювання, утворення і діяльності компаній, уніфікація законодавства в галузі міжфірмових господарських зв'язків і ділової практики, заохочення транснаціоналізації господарських зв'язків і створення Європейських компаній, проведення єдиної промислової політики. Напрями регулювання підприємницької діяльності в рамках єдиного митного союзу такі: вироблення єдиної торгової політики, проведення єдиної політики в галузі субсидування і лібералізації ринків державних замовлень, узгодження національних законодавств в галузі митного права, введення єдиної антидемпінгової політики в підприємницьку діяльність, регіональний розвиток, виявлення невирішених проблем та переваг політики дерегулювання в Україні та зіставлення з основними напрямками регулювання в рамках ЄС та Митного союзу.

При підвищенні ефективності інтегрування України у світове співтовариство мають дотримуватися даних напрямків, які безпосередньо пов'язані з дерегуляційними заходами. Напрями регулювання економічної політики, спрямованої на функціонування єдиного внутрішнього ринку ЄС, такі: забезпечення умов для підприємницької діяльності на основі дотримання антимонопольного законодавства, регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Процеси дерегулювання економіки спрямовані на сприяння розвитку підприємницької діяльності, регіонального розвитку та економіки в цілому. Для виявлення позитивних тенденцій дерегуляційних заходів, а головне проблем та розробки рекомендацій щодо удосконалення дерегулювання економіки, важливим є проведення аналізу та моніторингу результатів реалізації даного напрямку державного регулювання економіки. Для проведення оцінки результатів дерегуляційних заходів запропоновано методичний підхід, що передбачає послідовність етапів: визначення напрямів аналізу результатів політики дерегулювання, аналіз законодавчого забезпечення політики дерегулювання економіки за напрямками, оцінку результатів реалізації політики дерегулювання економіки світовим співтовариством, вітчизняними респондентами, оцінку дієвості заходів дерегуляційного характеру за окремими напрямками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Павлішенко І. Державне регулювання підприємництва в Україні: напрямки та пріоритети / І. Павлішенко, О. Босик // Національний лісотехнічний університет України. Науковий вісник, 2007. – Вип. 17.1. – С. 258–263.
2. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л. А. Швайка. – К.: Знання, 2006. – С. 12.
3. *Бизнес*. Оксфордский толковый словарь / Перевод с англ./Под ред. Осадчей И. М. – М.: «Прогресс-Академия», РГГУ, 1995.
4. *Процессы* дерегулирования в экономике некоторых стран // GIAC.Ru Глобальный информационно-аналитический центр [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.giac.ru/content/document_r_054D6FD4-0E3C-4BEF-8FF3-BFC86B61AFEE.html.
5. Кураташвілі А. А. Деретулювання в системі управління економікою / А. А. Кураташвілі // Теоретичні та прикладні питання економіки, 2011. – Вип. 24. – С. 179–182.
6. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право / Н. О. Саніахметова: [навч. посіб.]. – 3-тє видання, перероб. і доп. – К., А.С.К. – 2005. – 912 с.
7. *Щодо* поняття дерегулювання господарської діяльності – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hozpravo.com.ua/conferences/uchastnik/index.php?ELEMENT_ID=705.
8. Шантор В. В. Основные понятия процесса дерегулирования экономики / В. В. Шантор // «Управління розвитком», 2013. – 6 (146). – С. 23–25.
9. Blersch G. Deregulierung und Wettbewerbsstrategie Eine empirische Analyse / Günther Blersch. – Berlin: LIT Verlag Dr. W. Hopf, 2007. – P. 20.

Sergiyko E. V. Issues of business deregulation

In the article the theoretical and practical problems of building effective mechanisms of deregulation of business. Determine the levels and direction of development of the state system of deregulation of economic activity in modern conditions of development.

Keywords: entrepreneurship, regulation and deregulation, deregulation levels, the direction of deregulation of business.

Сергийко Е. В. К вопросу дерегулирования предпринимательской деятельности

В статье исследованы теоретические и практические проблемы построения эффективных механизмов дерегулирования предпринимательской деятельности. Определены уровни и направления развития системы государственного дерегулирования хозяйственной деятельности в современных условиях развития.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, регулирование и дерегулирование, уровни дерегулирования, направления дерегулирования предпринимательской деятельности.